

Radu Stanca –

Schiță de portret spiritual

„Radu Stanca e, poate, poetul de care-mi amintesc cu cea mai caldă simpatie. Poet în poezie, poet în dramaturgie, poet pe străzile Sibiului, poet în regie, poet în conferințe, poet la un pahar, poet în orice gest”, își amintește un alt poet, Alexandru Jebeleanu¹. Tot ceea ce a atins poetul s-a transfigurat în vers. Tot ceea ce viața i-a dat sau i-a luat a devenit Poezie.

Radu Stanca s-a născut la 5 martie 1920, la Sebeș (Alba), într-o familie care a cunoscut darul cărților, crescându-și în același spirit pe cei patru copii: Octavian, Horia, Doina și Radu. Se stinge la Cluj, 26 dec. 1962, atins de necruțarea unei boli pulmonare. Mentor spiritual i-a fost fratele mai mare, Horia, cel care l-a format etic și estetic. „L-am crescut pe Radu în respectul limbii românești căreia îi acordam creditul nelimitat de a se putea rosti în forme din ce în ce mai elevate și, deși cunoscător de limbi străine, nu găseam în ele altele care să le depășească pe ale noastre în sonoritate muzicală.”²

Educația umanistă și fratele său l-au hotărât să înceapă în 1938 cursurile Facultății de Litere și Filozofie din Cluj. În 1940, Universitatea clujeană se refugiază la Sibiu, unde Radu Stanca va rămâne și după încetarea războiului.

Portretul cel mai complex din perioada refugiului sibian i-a fost făcut de poetul și prietenul său Ștefan Augustin Doinaș. „Radu Stanca era fascinant, în acei ani, prin vasta sa cultură filozofică, literară și muzicală, prin profunzimea și finețea descrierilor sale estetice, prin vivacitatea spiritului său elevat, prin verva sa incomparabilă și printr-o vitalitate exuberantă; oricând pregătit pentru o discuție de idei, el era gata oricând de o replică spirituală; bogăția risipitoare de sine a unei inteligențe deosebit de sprintare acoperea, ca o mantie brodată cu arginturi și încrustări cu perle, gravitatea de fond a ființei sale. Era un tânăr înalt, subțire, drept, cu un mers de mânăz mândru; iubitor de dispute peripatetice, mereu dispus să

¹ **Alexandru Jebeleanu**, „Sunt cel mai frumos din orașul acesta”, în „Renașterea bănațeană”, 4 iunie 1992, p. 9.

² **Horia Stanca**, *Așa a fost să fie...*, Cluj, Ed. Dacia, 1994, p. 79.

filozofeze ironic asupra mării iubiri, ca orice om care încă n-a cunoscut-o. Ascendența lui asupra noastră ținea de capacitatea de a se mișca în planul ideilor generale, pe care i-o dădeau temeinicele studii îndeosebi de Estetică; de discernământul imediat operant al valorilor, de pasiunea lucidă pe care o punea în tot ceea ce făcea; de pregnanța formelor de caracterizare și de farmecul personal cu care le debita. Sub jovialitatea gândirii lui se ascundea, însă, un spirit problematic, așa cum îndărătul naturii lui deschise, spontane, bucuroase, stătea pitită suferința personală, mascată întotdeauna de un surâs.”¹

Anul 1943 este important pentru Radu Stanca: el devine asistent suplinitor la catedra de filozofie a culturii condusă de Lucian Blaga. Renunță însă la cariera didactică după un an, pentru a rămâne în „cetatea umbrelor”. Sibiuul, 1943 înseamnă și nașterea *Cercului Literar de la Sibiu*, alcătuit dintr-un grup de tineri scriitori, care au părăsit „Cercul literar universitar O.Goga”, condus de Lucian Blaga. Întâlnirile cerchiștilor se desfășurau în locuința profesorului H. Jacquier, pe strada Avram Iancu. Prezența lui Lucian Blaga onora aceste ședințe literare, ale unor tineri care, ulterior, au devenit personalități ale culturii române. În 1945 apare la Sibiu „Revista Cercului Literar”, „revistă lunară de literatură, filozofie și artă”, dar, din nefericire, se tipăresc doar cinci numere. Ion Negoïtescu (Damian Silvestru) era redactor șef, avându-i colaboratori pe: Radu Stanca, Ștefan Augustin Doinaș, Cornel Regman, Ioanichie Olteanu, Eugen Todoran, Ovidiu Cotruș (Ovidiu Sabin), Eta Boeriu, Ion D. Sîrbu, Nicolae Balotă, Radu Enescu, Deliu Petroiu, Wolf Aichelburg (Toma Ralet), Constant Tonegaru, Ioana Postelnicu și profesorii: Victor Iancu, Henri Jacquier și Umberto Cianciolo. Revista cuprinde: „poezie, proză, studii, cronici, cronica „artele minore”, note, revista revistelor.”²

¹ Ștefan Aug. Doinaș, *Măștile adevărului poetic*, București, Ed. Cartea Românească, 1992, p. 137.

² Monica Lazăr, *Cronologie bio-bibliografică*, în Radu Stanca, *Versuri*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1980, p. 27.

Radu Stanca a publicat versuri, articole, eseuri, cronici în mai multe reviste literare, din diferite localități, ca redactor sau colaborator: „Pagini literare”, „Lanuri”, „Familia”, „Gând românesc”, „Symposion”, „Luceafărul”, „Vremea”, „Curțile dorului”, „Kalende”, „Universul literar”, „Revista Cercului Literar”, „Tribuna”, „Steaua”, „Scrisul bănețean” etc. Poeziile lui au apărut în câteva volume postume: *Versuri*, 1966, E.P.L., prefațat de I. Negoitescu, *Poezii*, 1973, Ed. Albatros, antologie și prefață de Ioana Lipoveanu Theodorescu, *Poezii-Gedichte*, 1979, Ed. Albatros, ediție bilingvă, traducere Wolf Aichelbug, prefață Ștefan Aug. Doinaș, *Versuri*, 1980, Ed. Dacia, ediție îngrijită de Monica Lazăr.

Cultura umanistă deosebită l-a îndemnat să abordeze eseistica, în volumul *Acvariu*, 1971, Ed. Dacia, ediție îngrijită de Mircea Tomuș și monografia, *Ștefan Braborescu*, 1965, Ed. Meridiane, Colecția „Figuri de seamă ale teatrului românesc”.

Dramaturg, regizor, actor, Radu Stanca a fost dintotdeauna fascinat de lumea teatrului. Piesele lui au apărut în două volume: *Teatru*, 1968, E.P.L. (*Hora domnițelor*, *Ostatecul*, *Oedip salvat*, *Don Juana*, *Critis sau Gâlceava zeilor*) și un alt volum intitulat *Teatru*, 1985, Ed. Eminescu, ediție îngrijită de Ioana Lipoveanu (*Ochiul*, *Madona cu zâmbetul (Rivala)*, *Rege, preot și profet*, *Faunul și cariatida*, *Secera de aur*).

Înființarea *Cercului* în 1943 a fost un gest de frondă literară și politică. Țara se afla în război, iar Universitatea de la Cluj exilată la Sibiu, un oraș peste care dezastrul a trecut mai ușor. Radu Stanca, ironic și glumeț, spunea „că dacă scăpase de bombardamente era numai pentru că militarii cartografi ai aliaților uitaseră să-l treacă pe hartă”.¹ Orizontul cultural se închidea apăsător de condiții spirituale impuse. Libertatea exista doar în conștiința poezilor, dar ei o apărau printr-un alt fel de artă. Ei sunt „generația războiului”².

¹ Horia Stanca, *op. cit.*, p. 35.

² Emil Manu, *Eseu despre generația războiului*, București, Ed. Cartea Românească, 1978, p. 14.

generație de sacrificiu, situație refuzată de „cerchiști” cu ostentație și rezistență, pentru că ei trăiau sub „straja dragonilor”, spune I. Negoïtescu. „E așadar perioada privilegiată a existenței sale, ocrotită și străjuită de „dragoni”, adică de maeștri, de autorități cu aură regală, simboluri vii ale creativității, dătătoare de ordine, echilibru și inspirație.”¹

Actul de naștere al *Cercului Literar de la Sibiu* îl constituie o scrisoare de protest cultural, adresată lui Eugen Lovinescu și apărută în 1943, la 13 mai, în cotidianul bucureștean „Viața”, nr. 743, p. 2: *Ardealul estetic. O scrisoare către d. E. Lovinescu a „Cercului Literar de la Sibiu”* (cu o notă introductivă de Dan Petrașincu) semnată de: V. Iancu, E. Todoran, C. Regman, Damian Silvestru (=I. Negoïtescu), O. Drimba, Ion Oana, *Radu Stanca*, R. Dăscălescu, Șt. Aug. Doinaș, cunoscut în epocă sub denumirea de „Manifestul Cercului Literar” - și provocând aprinse polemici din partea presei tradiționaliste naționalist-șovine etc. articolul reprezintă documentul de constituire și primă manifestare publică a acestuia”.² În același cotidian „Viața”, nr. 757, p. 2 din 27 mai 1943 este publicat *Răspunsul D-lui E. Lovinescu la scrisoarea „Cercului Literar din Sibiu”*. „Manifestul constituie o formă de protest față de ideologia oficială din timpul celui de-al doilea război mondial.”³

Poeți cultivați, rafinați de lecturi bogate din domenii variate, hărăziți cu talent și dăruire artistică. „sibienii (poeți și critici) ațișează până târziu o tendință de închidere orgolioasă în „cercul” lor, ca într-o confrerie esoterică”⁴. Literatura română intrase într-o perioadă de declin, care cuprindea o direcție ermetizantă și una a prelungirilor exagerat semănătoriste și poporaniste. „Manifestul publicat în 1943 și apoi o scrisoare deschisă către Eugen Lovinescu, din 1945, în primul

¹ I. Negoïtescu, *Straja dragonilor*. Cluj, Biblioteca Apostrof, 1994, p. 28.

² Monica Lazăr, *op. cit.*, p. 26.

³ I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești. 1790-1990*. București, Ed. Fundației Culturale Române, 1996, p. 365.

⁴ Dumitru Micu, *Limbaje moderne în poezia românească de azi*. București, Ed. Minerva, 1986, p. 23.

număr al Revistei Cercului Literar, înseamnă în esență un apel către cultură și decizia integrării în tradiția maioreșciană”.¹

Radu Stanca a refuzat acest peisaj literar și s-a retras spiritual într-o lume de poezie inedită și protestatară. „La baza acestui gen de încredere în *formele de viață și de artă „medievală”* stă însă tot o negație, dar de ordin politic: Radu Stanca nu voia să adere la „vremea barbară” a ultimului război. Aducând în epoca multor angajări politice fruste „un aer ușor medieval”, deci o detașare umană și „o patină a evului nostru tăcut și discret” (*Seară medievală*), el se rupea structural de vacarmul zilei, ca și de versificația perisabilă (numită de el „pășunistă”) a timpului.”²

Personalități distincte încă de la început, „cerchiștii” au dorit să-și impună stilul. „Și l-au creat. Se poate vorbi chiar de două stiluri: în tot cazul de două nuanțe ale stilului „sibian”: stilul lui Ștefan Augustin Doinaș și al lui Radu Stanca.”³ Aderând la formula „artă pentru artă” a lui E. Lovinescu, ei nu s-au depărtat de realitate, i-au revelat doar o altă față, chipul ascuns, pentru cei care nu aveau o sensibilitate aparte. Acesta este mesajul „cerchiștilor” și al revistei lor: aducerea artei în matca ei firească, axiologic și ontologic.

Ineditul teoretic și liric „cerchist”, noutatea opusă „purismului” și „pășunismului” este *baladescul*, conceptul propus de Radu Stanca în studiul *Resurecția baladei*, apărut în „Revista Cercului Literar”, nr. 5, din mai, 1945. Analiza și clasificările *baladescului* sunt precedate de arta poetică a unui spirit clasic dublat în permanență de un demon romantic. Radu Stanca regăsește *balada*, o specie literară în aparență desuetă, pentru că *poezia pură*, golită de sens, decade în *purismul* care a „secat astfel dintr-o dată toate izvoarele poeziei”.⁴

¹ **Petru Poantă**, *Modalități lirice contemporane*, Cluj, Ed. Dacia, 1973, p. 79.

² **Ion Oarcăsu**, *Destine și valori*, Cluj, Ed. Dacia, 1974, p. 98.

³ **Dumitru Micu**, *op. cit.*, p. 23.

⁴ **Radu Stanca**, *Resurecția baladei*, în *Acvariu*, Cluj, Ed. Dacia, 1971, p. 40.

Pentru a deveni operă de artă, creația literară „se hrănește... dintr-un furaj axiologic copios”, plăsmuit din semnificații mitice, magice, eroice, religioase, morale. Într-o operă literară, valorile extraestetice, „infiltrațiile paralirice”, se îmbină cu elementele estetice. „Sporul poetic modern” actualizează *balada*, teritoriu unde liricul se îmbogățește cu trăsături epice și dramatice, ca modalități „de ordine, de disciplină” compoziționale. „Comunicarea afectivă”, manifestată prin efluvii lirice neîngrădite, se liniștește „prin mijlocirea unui eveniment”, care „trebuie să se caracterizeze în primul rând printr-o stare perpetuă de conflict dramatic”, „cu semnificație uman-poetică.”¹

„Baladescul reprezintă deci, în fond, o stare lirică-dramatică. [...] Acest element dramatic, de natură anecdotică, conținând o stare de conflict, conflict cu semnificații poetice și nu dramatice (ca în cazul poeziei pur dramatice), pe care l-am numit baladesc, comunică, prin urmare, până la urmă, tot o stare lirică.”²

Radu Stanca definește original balada, ca specie literară, implicând în sensurile ei *baladescul*. „Balada este, așadar, o poezie lirică în care starea afectivă câștigă un plus de semnificație prin utilizarea unui material artistic învecinat (dramaticul).”³ Henri Morrier abordează stilistic problema baladei și include în definiție și clasificările speciei. Baladele sunt „poeme cu formă fixă, care se prezintă în general, sub forma a patru scheme diferite: *baladă primitivă, mica baladă, marea baladă și cântecul regel*”.⁴

R. Stanca propune trei forme de exprimare literară ale baladescului: *lamentația, legenda sau eposul, balada propriu-zisă*. Fiecare formă se organizează în text echilibrând în alt fel liricul, epicul și dramaticul. *Lamentația baladescă* include

¹ Radu Stanca, *Resurecția baladei*, p. 43.

² *Ibidem*, p. 43 – 44.

³ *Ibidem*, p. 44.

⁴ Henri Morrier, *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, Paris, P.U.F., 1975, p. 131.

anecdota ca simplu pretext, care declanșează liricul, acesta „comunicându-se” singur, fără impedimente formale. Diferența dintre sentimentele baladei, ca specie de frontieră și ale poeziei lirice propriu-zise stă în faptul că „extazul liric elegiac e provocat de el însuși” iar „extazul liric baladesc e provocat de o întâmplare dramatică, un conflict”.¹

Legenda sau eposul astâmpără expansiunea liricului necenzurat, filtrându-l prin arta de a povesti întâmplarea. Modalitatea epică progresează în structura poemului în defavoarea liricului, care va păstra totuși o poziție privilegiată.

Balada propriu-zisă reliefează a treia modalitate de comunicare literară: dramaticul. Liricul se retrage tot mai mult după veșmântul epic, pentru a lăsa spațiu scenic conflictelor și personajelor.

În universul poetic propus de Radu Stanca, baladele lui François Villon echivalează lamentațiile. *Luceafărul* este o baladă, iar poeziile nordici germani, reprezentați mai ales de Goethe, sunt „latifundiarii necontestati” ai baladei propriu-zise.

Ștefan Aug. Doinaș, într-un studiu despre baladesc, așază poeziile lui Radu Stanca în „tricotomia propusă de el însuși.”² Celor trei ipostaze poetice li se mai alătură și „grupa celor rămase în stare de situație poetică neexploatăată: *Expediție, Simpozion, Canossa, Vizita, Moment cinegetic, Seară medievală, Navigare necesse est, Vânătoare, Vulpea* etc; lamentații: *Lamentația Ioanei d'Arc pe rug, Nocturnă, Un cneaz valah la porțile Sibiului, Pistolul, Tristețe înainte de luptă, Lamentația poetului pentru iubita sa; legende: Baladă studentească, Trenul fantomă, Regele visător, Fata cu vioara, Buffalo Bill, Douăsprezece umbre, Trandafirul și călăul, Turn înecat, Vraja vrăjilor; balade propriu-zise: Liliacul, Coșmarul tiranului, Sfatul țării, Balada celor șapte focuri, Spada regelui, Domnița blestemată, Infidelul, Cea mai*

¹ Radu Stanca, *op. cit.*, p. 44.

² Ștefan Aug. Doinaș, *Radu Stanca și formele baladescului în Lampa lui Diogene*, București, Ed. Eminescu, 1970, p. 82.

frumoasă floare, Capul de fată, Pajul cu părul de aur, Mică baladă de dragoste, Răzbunarea șarpelui, Balada lacrimii de aur."¹

Un alt studiu scris de Ștefan Aug. Doinaș despre spiritul baladesc se referă la cultura lui R. Stanca privind istoricul speciei amintite. „Preferințele sale nu coborau în timp – decât până la Goethe (pentru teoria baladei) și, încă mai puțin, până la Bories von Münchhausen (pentru practica ei). Dar asta nu înseamnă că nu-i cunoștea pe trubadurii și truverii francezi, ca și pe Minnesäengerii germani. M-am gândit nu numai o dată în ce măsură o comparație între lirica baladescă a lui Radu Stanca și cea a poetilor francezi și germani din sec. XI, XII, XIII ar putea fi revelatoare: e vorba de tonul trubaduresc și manierele cavaleresti în care e cântată iubita, de preferința lui pentru acea formă a baladescului pe care am numit-o lamentație, de desfășurarea narativă a unora din poemele sale – elemente care trimit la genurile *aube*, *planh*, *sirventès* și *romance*, cultivate de provenșali, sau la genurile Lied, Leich etc., în care s-au exersat germanii. De cele mai multe ori, cântecul de dragoste al lui Radu Stanca e un fel de omagiu de tip cavaleresc (*Dienst*) și e realizat cu ajutorul unei recuzite medieval – romantice specifice (chiar dacă ia o desfășurare barocă): unele din baladele sale amintesc de poezii vagabonzi, „de călugării” „goliarzi”, care, în latină sau germana începuturilor lirice, celebrau cele trei W: *Wein*, *Weib*, *Würfel* (vinul, femeile și zarurile) și ale căror teme vor fi reluate în perioada primelor cântece studențești germanice. Atâta doar că, la Radu Stanca, acest Ev Mediu de curtoazie cavalerescă se învâluie în atmosfera de mister laic al alchimiștilor. Numele pe care prietenul meu le pronunța, din când în când, erau ale lui Walther von der Vogelweide, Wolfram von Eschenbach (sec. XII-XIII) și al mai tardivului Angelus Silesius (sec. XVIII).”²

Portretul spiritual al unui poet este greu de schițat. Am spune că nu se împlinește niciodată prin cuvânt, ci dincolo de el, în poezie. Simbolurile din versurile lui Radu Stanca închid

¹ Ștefan Aug. Doinaș, *Lampa lui Diogene*, p. 82.

² Idem, *Radu Stanca și spiritul baladesc*, în *Poezie și modă poetică*. București, Ed. Eminescu, 1972, p. 108 – 109.

în tâlcuri misterul mării lui aventuri existențiale. Analiza lor va revela prin dezocultare o parte din fascinația pe care o risipesc aceste figuri. A trăi poetic, chiar și spaima înaintea morții, a te iniția în durere și în moarte precum în taina mării cunoașteri înseamnă a fi Poet Adevărat.